

Ilona Wiśniewska

absynt
prokletí / reportéři

„Prvního medvěda
jsem ulovil náhodou
ve čtrnácti letech.“

Mihotání

Na konci Grónska

absynt

Ilona Wiśniewska: Mihotání.

Na konci Grónska

Přeložila Michala Benešová

Kaddunovi

Nepiš toho o nás moc. Běloši pořád běhají s tužkou a zápisníkem, jako by si nedokázali nic zapamatovat, a zapisují si spoustu zbytečných věcí. Když se pak vrátí domů, vyprávějí o nás samé lži a dělají ze sebe hrdiny. Možná to uděláš taky a až nám pastor přeloží, co jsi napsal, budeme se smát, až z hor spadnou kameny. Dej mi svoji tužku, všechno to škrtnu, stejně jsou to většinou nepravdy.

Lovec Kutsikisoq dánskému zoologovi Christianu Vibemu, in: Christian Vibe, *Langthen og Nordpá. Skildringer fra „Den danske Thule- og Ellsmereland-Ekspedition 1939-1940“*

Prosili tě, abys vyprávěla jejich příběh? Prosili, abys mluvila jejich jménem?

Říkáš, že jejich příběh je třeba vyprávět, ale jestli to zdejší lidé opravdu chtějí, můžou ho vyprávět sami.

Grónsko-dánská známá v soukromé zprávě poté, co jsem na facebooku zveřejnila fotografii s prosbou, aby lidé drželi obyvatelům města Qaanaaq palce, protože to nemají snadné, 2020

Jsme snad nejlépe popsanou skupinou Inuitů na světě, takže se nediv, že s tebou lidé nechtějí mluvit. Gert? Jistě, znali jsme ho. Všichni ho znali. Přítel, říkáš. On ti řekl, že jste přátelé, nebo sis to sama vymyslela?

Lidé v Qaanaaqu, 2020

Obsah

17	QAANAAQ
26	Nikdy nebudou civilizovaní
36	O jednoho kluka méně, nebo více
49	Proč ráno vstáváš?
65	Pocit dobře vykonané práce
74	Nikomu nepomůžeš
81	Co jsi čekala?
106	Skončí jako jejich rodiče
118	Rozhodl jsem se být šťastný

129 **SIORAPALUK**

215 **Bibliografie**

**Pohled
na Qaanaaq
od moře**

INSTYTUT KSIĄŻKI

© POLAND

Kniha byla vydána za podpory polského Knižního institutu
(Instytut Książki) v rámci Překladačského programu ©Poland.

Copyright © Ilona Wiśniewska, 2022

Cover art © Pavlína Morháčová

Translation © Michala Benešová

ISBN 978-80-8203-518-9

QAANAQ

Od chvíle, kdy Dash 8 před pár dny přistál na udusané půdě, se mi v nose a za nehty usazuje hrubý prach. Chladné zářijové slunce vrhá uprostřed dne bledé světlo na mohutné ledové hory, zamrzající moře i zmrzlou kůži. Ještě nedávno vůbec nezapadalo. Teď jeho mnohahodinové východy a západy přerušuje pár hodin tmy. Za měsíc a kousek se tu právě tmou bude řídit každodenní život.

Tam, kde nerostou stromy, vrhají nejdelší stíny lidé, pouliční lampy a dřevěné kříže.

Na nových místech navštěvuji hřbitovy a smetiště. Obě místa leží obvykle stranou dění, ale uvádějí člověka do příběhů, které při troše štěstí uslyší od živých. V Qaanaaqu nejsou asfaltové silnice, ke hřbitovu vede písčitá cesta lemovaná lavičkami z europalet a hroby se táhnou v desítkách řad oddělených kameny. Otevírá se odtamtud výhled na severní část Baffinova moře, město a roky neobydlený ostrov Qeqertarsuaq (či Qiqirtarraq).¹ Vítr vane ze severu na jih, pokrývá všechno šedohnědým nánosem a mizí za horou, kde místní loví vlky. Je takové ticho, jaké jen dokáže

¹ Místní jména mají v severním Grónsku často několik variant. V tomto textu vycházím z informací na oficiálních internetových stránkách kraje Avannaata: bit.ly/3r5zskO. Doplnju ale také alternativní verze používané samotnými obyvateli.

být na okrajích mapy. Osamocené čečetky a páry krkavců. V zimě se bude od ledu odrážet jen rytmické krkavčí krá-
kání. Mezi identickými bílými kříži poutají pozornost dva
náhrobky – kamenná památeční deska a bílá dětská postýlka
plná plyšáků. Zatím mi nic neříkají. Zatím stojím u Gerta.

A teprve z tabulky na hrobě se dozvídám, že měl i dru-
hé jméno.

*

Druhý týden v Qaanaaqu začíná nesením vany. V tomto
nejsevernějším městě Grónska vozí obyvatelům vodu cis-
terna nebo si sami odsekávají led z velkých bloků ležících
před domy a rozpouštějí ho. Vana je tak hlavně nádobou
na drobnosti. Vody se používá jen tolik, kolik je nezbytně
třeba. Nebo ještě méně. Město nemá ani kanalizaci. Na zá-
chodech se do sedaček s dírou vkládají černé pytle, které se
po několika dnech naplní, zavážou drátem a vynesou ven,
odkud je traktor s přívěsem odveze na smetiště.

Vanu neseme ve dvou, ale on mě prosil, abych o něm
psala co nejméně, protože tento příběh není o něm, nýbrž
o jeho přátelích. Sotva jsme se znali, když mi nabídl, abych
s ním odletěla za Inughuity, nejsevernějšími původními
obyvateli na světě. „Brzy zmizí,“ řekl. „Je to poslední šance
poznat jejich prastarou kulturu.“ Teď už je mým přítelem
a vanu nese na té straně, kde je těžší.

Inughuit znamená „velcí lidé“, v jednotném čísle *Inu-
ghuaq*. Mému příteli říkají láskyplně *Qa'dduna-Eskimo*,² tak-
že souhlasil, že v tomto příběhu bude zkratka Kaddunou,

² Slovo „Eskymák“ uvádím je tehdy, když ho používají sami
Inughuité, případně v citacích.

cizincem imunním vůči zimě, který sní, co mu naservírují, a dokáže si sám ze sebe udělat legraci. Slovo je složené z výrazů *qa'ddu* (obočí) a *naaq* (břicho), protože místní si cizince tradičně spojovali s hustým porostem v obličejí a objemným pasem. Kadduna sem jezdí už víc než deset let a zdejší dialekt zvaný *avanersuarmitut*, *inugguartut* nebo *qaanaamitun* ovládá pořád lépe. Sem, to znamená do severní části kraje *Avanersuaq* (alternativní název *Avannaata*), kterou tvoří osady *Qaanaaq* (619 obyvatel), *Savissivik* (72), *Siorapaluk* (41) a *Qeqertat* (26).³ Celý kraj má necelých jedenáct tisíc obyvatel a rozlohu přes půl milionu kilometrů čtverečních. Jeho rozlehlost je zřejmá nejen z mapy, ale i z letového řádu, protože *Qaanaaq* a hlavní město tohoto kraje, *Ilulissat* (téměř pět tisíc obyvatel), dělí tisíc kilometrů a létá se sem jen jednou týdně.

Kadduna přiletěl, aby tady strávil zimu. Já jsem se tu objevila s knihou, na jejíž obálce je Gert – místní chlapec. Napsala jsem ji před dvěma lety po pobytu v dětském domově na západě Grónska, kde žil. Pracovala jsem tam jako dobrovolnice a on mě většinou přehlížel. A to i tehdy, když z nudy pořizoval snímky fotoaparátem, který jsem mu půjčila, nebo když jsme spolu trávili hodně času přehráváním snímků na disk. Chci věřit, že jsme se tehdy spřátelili. Že projevem sympatie byly zdvižené palce, které mi skoro rok po mém odjezdu posílal na messengeru, fotografie z výletů, z plavby kajakem nebo těch pár posledních fotek ze začátku roku 2018 zachycujících oranžovou záři nad černým mořem a charakteristickou horu v pozadí. Stejnou horu, na kterou se tu už několik dní dívám.

³ Údaje z roku 2020 převzaté z webu avannaata.gl, bit.ly/3r5zskO, přístup: 14. 7. 2021.

Čas od času navštěvoval Gerd matku žijící v Qaanaaqu, trávil tu prázdniny a svátky. Ještě v dětském domově jsem od něj slyšela, že se mu po severu moc stýská. Možná právě během poslední návštěvy tady se rozhodl vzít si život. „Milý Gerte, jsi úžasný kluk. Děkuju ti za všechno, co jsi mě naučil. S tvým rozhodnutím je těžké souhlasit, ale respektuju ho. Doufám, že jednou poznám bratrance, kterého pojmenovali po tobě, odpočívej...“ Tak zněl ve zkratce ručně psaný dopis, který jsem do dětského domova poslala ještě týž den, kdy mi zavolali. Pak jsem často hleděla na fotografii oranžové záře a zkoušela v ní najít nějaké znamení.

Jeden z mých oblíbených autorů kdysi řekl, že skutečný spisovatel píše o obsesích. Nevím, jestli byl sedmnáctiletý grónský chlapec mou obsesí, ale určitě jsem si nejednou kladla otázku, jestli se mu nedalo pomoci. A pokud ano, jestli jsem k tomu mohla nějak přispět. Kniha s Gertem na obálce končila informací o jeho smrti. Čím déle jsem o tom ale přemýšlela, tím méně jsem věřila v to, co jsem napsala. Věděla jsem, že nakonec budu muset zjistit dvě věci: po čem se mu tolik stýskalo a jestli se někomu stýská po něm. Nabídka společné cesty s Kaddunou byla v celém tom neštěstí šťastnou souhrou náhod.

Ted' s tou knihou chodím jako s glejtem a nemůžu se zbavit dojmu, že je to jen zbytečný kus papíru. *Avanersuarmitut* nemá oficiální písemnou podobu, takže důležité věci se dál sdělují ústně. Během roku tu dochází k několika úmrtím a to dva roky staré už začíná mizet z kolektivní paměti. Nedlouho před naším příjezdem zemřela dospívající dívka. Na hřbitově ležely právě přinesené umělé květiny, fotografie v průhledné fólii dosud nevybledla.

Vana je taky z umělé hmoty.

Pomáháme Juaanně Platou se stěhováním – je to Kad-dunova známá, bydlíme u ní. Přenesli jsme už dvě pohovky, palandu, malou ledničku, stůl, židle a hromady měkkých balíčků. Pod nohama se nám motají štěňata jediné zde po-volené grónské rasy. Chodíme nahoru a dolů. Z modrého domu do červeného domu stojícího o dvě řady níž. Vítr nefouká, teplota se pohybuje kolem nuly. Vdechujeme su-chý studený vzduch. Na terasu domu, kolem kterého kaž-dou chvíli procházíme, si vyjde zakouřit statný muž s rysy, které tu nejsou obvyklé. Když neseme polštáře z pohovky, prohodí *hi*, u židli se zeptá, proč jsme sem přijeli, a během pauzy při tahání vany nás pozve k sobě. Z práce se vrací každý den kolem druhé a nikam nechodí.

*

„A koho to, sakra, zajímá?“ prohodí o den později v půl třetí. „Tady se každou chvíli někdo zabije. O jednoho kluka míň nebo víc, v čem je rozdíl?“

Je učitel. Do Grónska přiletěl před třiceti lety spolu s manželkou, taky učitelkou. Většinu času strávili na vý-chodě ostrova. Když jejich synové dospívali, vrátili se do Dánska, ale pak zase odjeli zpátky do Grónska. V Qaanaaqu chtějí vydržet do důchodu. On tady byl víc než rok sám, před pár týdny se k němu konečně připojila i ona. Obchod-ní loď, která na sever připlouvá dvakrát do roka, přivezla kontejner s vybavením jejich dánského domu, takže už se zařídili po svém.

„Můžeš jim věnovat celý život a nikdy za to nic ne-dostaneš.“ Muž mluví plyně anglicky, jeho hlas přechází

z šepotu do křiku. Zjevně má rád, když ho lidé poslouchají. „Nikomu nepomůžeš. Podívej se na ty lidi. To není žádná prastará kultura. Je to zkurvená kultura. Naučili jsme je, ne, oni sami se naučili hledět jen na sebe. Tady nikdo nikomu nepomáhá, ani členové vlastní rodiny. Jen si stěžují, že vláda nic nedělá. Kamkoli zajedeš, fňukají, že jim něco chybí. Žijí v Qaanaaqu. Co čekají? Můžou být rádi, že jsou vůbec naživu. To, že někdo jiný platí jejich život. Ti, co se zabíjejí, mě nezajímají. A už vůbec ne ti, kteří o někoho přišli. Většinou ze sebe dělají oběť a chvíli se pak nemusí zabývat vlastním životem. Kolegyně z práce jednou řekla, že jí umřela teta a ona drží smutek. Ukázalo se, že tetě bylo sedmdesát dva a ta kolegyně ji ani neznala. Ale musela mi o tom vyprávět. Když ti někdo umře, na chvíli začneš být důležitá, začneš být někým, s kým se dá soucítit.“

Piju nabídnutou kávu a pod stolem si škrábu záděru. Rozčilení nedávám najevo, projevuje se jen tím dloubáním ve vlastní tkáni. Když začne kůže pálit, vím, že musím natržený kousek odstranit, takže trhnu ještě o milimetr. Bolest zprvu zesílí, ale hned po odtržení na chvíli zmizí. Na těch pár vteřin, než se objeví krev. Rána odvrací pozornost od slov, která na jednu stranu nechci slyšet, ale na stranu druhou je nemůžu přestat poslouchat.

„Dánsko platí čtyři a půl miliardy korun [zhruba 15 miliard českých korun] ročně, aby tahle země přežila. Místní obyvatelé ale nechápou, jak moderní společnost funguje,“ vysvětluje učitel. Takoví jako on byli po celá staletí koloniální závislosti posíláni na ostrov s pochodní osvěty, kterou posvětila církev. Později, když Grónsko v roce 1953 přestalo být kolonií a stalo se součástí Dánského království, už místní obyvatelé měli být stejně moderní jako Dánové. V šedesátých letech bylo do Dánska posláno na tisíc

šest set dětí, aby se z nich stala nová generace osvěcených obyvatel. Mládež žila v náhradních rodinách a po roce nebo několika letech se vracela do Grónska, někteří se ale nevrátili nikdy. Kolik lidí, tolik příběhů. Existují ty o přátelských rodinách, které těmto dětem nahrazovaly domov a ty s nimi už jako dospělé léta udržovaly kontakt. Existují ale i příběhy o dánizaci, která otevírala cestu do lepšího světa a ke vzdělání na evropské úrovni. Je také hodně příběhů o ztrátě rodného jazyka, ponižování a násilí. O tom, že strach a pocit méněcennosti se mladým lidem zapsaly do DNA. A že dávání jde vždy ruku v ruce s odmítáním. Cenou za rychlou modernizaci byla centralizace, s ní související sociální problémy přesídlenců, nezaměstnanost, alkoholismus, sexuální zneužívání, a v konečném důsledku velké množství sebevražd. V roce 1979 se Grónsko stalo autonomním územím Dánska a od té doby neutichají diskuse o plné nezávislosti. Na identitu dnešních obyvatel Grónska nelze nahlížet jen jednou optikou. Někteří by jistě souhlasili s grónskou básnířkou Katti Frederiksenovou, která v básni *Jeg må indrømme* [Musím přiznat] píše:

Musím přiznat, že mám něco na srdci.

Musím přiznat, že jsem se narodila v Grónsku
a mám dánské občanství.

Musím přiznat, že jsem stoprocentní Inuitka a nejím
syrové maso.

Musím přiznat, že jsem Gróňanka a nikdy jsem nevi-
děla ledního medvěda.

Musím přiznat, že věřím jak v šamany, tak v Boha.

Musím přiznat, že myslím grónsky a píšu dánsky.

Musím přiznat, že dánsky nemluvím ráda.

Musím přiznat, že miluju svůj jazyk.

Já a moje země spolu mluvíme grónsky.
Jakým jazykem mluvíte se svojí zemí vy?⁴

Jiní by se možná podepsali pod slova Niviaq Korneliussenové, jedné z nejvýznamnějších grónských spisovatelek mladé generace:

Hrabe mi z toho, že pocházím z Grónska.
Hrabe mi z toho, že vypadám jako Gróňan a mám jizvy.
Hrabe mi z toho, že nejsem Dán.
Hrabe mi z toho, že jsem Gróňan.⁵

Další to budou vidět ještě úplně jinak.

„Nikdy nebudou civilizovaní,“ usuzuje můj hostitel. „Běž a zeptej se prvního, koho potkáš, proč ráno vstává a jde do práce. Nebude vědět. Někteří možná dokážou postavit nějakou budovu, zvednout telefon, ale nedokážou nic řídit. Musí jim s tím pomáhat někdo jiný. Proč jsem se rozhodl učit někoho, kdo nic neví? Protože si u toho odpočinu.“ Jeho hlas přechází ve veselý šepot. „Ty, co chtějí, se snažím učit nejlíp, jak dokážu, ale ostatní jsou mi fuk. A vůbec mě to nedeprimuje. Uvařím oběd, zapnu televizi a říkám si, že to byl dobrý den. Pak si se ženou povídáme o světle, o odstínech modré na ledu.“

Do domu vstoupí jeho manželka, posadí se ke stolu, ale až na krátká doplnění nepronese ani jednu delší větu. Příkyvuje nebo hledí z okna s výhledem na město, které její muž tolik nenávidí. Zeptám se na budoucnost.

⁴ *Kanonisk selskabsleg i nordisk litteratur*, red. Randi Benedikte Brodersen, Kodaň 2013, s. 235.

⁵ Korneliussen, Niviaq: *Homo sapienne*, přeložil Zdeněk Lyčka, Praha 2019, s. 64.

„Budoucnost je luxus,“ odpovídá muž. „I pro civilizované lidi, jenže my o ní nepřemýšlíme, protože předpokládáme, že bude součástí našeho života. Když se jich tady ptám, co chtějí v životě dělat, nevědí. Nepřemýšlejí o budoucnosti. A když budoucnost přijde, pořídí si děti, na které dostanou peníze. Skončí jako jejich rodiče. Tady se za posledních pětadvacet let nic nezměnilo. Někdy je to i horší. Posílají sem psychology, ti tu chvíli vydrží, pak odjedou s pocitem dobře vykonané práce a málokdy se vrátí.“

„A jak se tady cítíš ty?“ ptám se jeho manželky, když si muž odejde zapálit.

„Doufám, že to bude dobré. Když loď přivezla naše věci z Dánska, začala jsem se cítit líp. Táhle u okna stojí moje křeslo, hodně pletu.“

„Váš dům je velmi evropský.“

„Je normální.“

„Znáš tady nějaké jiné ženy?“

„Ne. Vídám se jenom s manželem.“

Ten se vrátí ke stolu a začne odpovídat sám.

„Máte tady přátele?“

„Ne. A ani nechceme. Ve škole máme dost sociálních kontaktů. Přátelé? Nikdy. S těmi několika Dány se nebudeme přátelit jen proto, že jsou to naši krajaní. Zajdeme za nimi, když potřebujeme, aby se něco udělalo dobře. Tady všechno závisí na přístupu. Já jsem se rozhodl, že budu šťastný. A ke štěstí potřebuju svoji ženu, nikotin a tenhle výhled.“ Ukazuje na okno a pásma ledových hor táhnoucí se nad mořem.

Je trochu rozmazané, protože sklo pokrývá lepkavý mour syndromu vyhoření a ani přes opakované pokusy se ho nedaří setřít. Řadu dní ho nedokážu smýt z kůže, natož vytěsnit z hlavy.